

บทที่ 7

สรุปผล อภิปราย และให้ข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับโครงการจัดการศึกษา ระดับปฐมวัย จากปัจจุบันสู่ออนาคต

การวิจัยเรื่อง วิวัฒนาการของการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในประเทศไทย
สรุปผลการวิจัยจำแนกออกได้เป็น 6 หัวข้อ คือ

1. แผนการศึกษาชาติในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาก่อนวัยเรียน
2. การจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง
3. การจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง
4. การจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในปัจจุบัน
5. หลักสูตรการสอน
6. แนวโน้มของการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในอนาคต

แผนการศึกษาชาติในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาก่อนวัยเรียน

นโยบายของการจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนได้วิวัฒนาการมาตามลำดับ โดยเริ่มตั้งแต่โครงการศึกษา 2441 ซึ่งระบุว่าต้องมีโรงเรียนที่จัดการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียน อยู่ 2 ประเภท ได้แก่ คินเคอร์การ์เด้น หรือโรงเรียนบูรพทกับโรงเรียน ก.ช นโม โรงเรียนบูรพทนั้นมุ่งเพื่อสอนนักเรียนให้มีความรู้ที่จะเขาเรียนชั้นสูงต่อไปคือ ประถมศึกษา การจัดการจะแทรกอยู่ในโรงเรียนเบื้องต้น (ประถมศึกษา) โดยอาจจะแบ่งเป็นชั้นตามที่ครูจะสอน หรืออาจจะตั้งเป็นโรงเรียนก็ได้ และมีกำหนดอายุของผู้ที่จะเขาเรียน กำหนดแค่อายุที่จะเรียนชั้นนี้ ภายใน 7 ขวบ โรงเรียนอีกประเภทหนึ่งคือ โรงเรียน ก.ช นโม โรงเรียนประเภทนี้จัดสอนตามวัด ตามบ้าน หลักสูตรที่ใช้ มุ่งเน้นในค่านการอ่าน เขียน คิคคำนวณ หรือที่เรียกว่า ไตรภาค ในโครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และ

2464 มีโครงการจัดชั้นอนุบาลไว้เลย แต่การจัดชั้นเรียนจริงได้จัดชั้นเรียน ก.ข ก. กา หรือเรียกว่าชั้นเตรียมประถม เพื่อเตรียมเด็กก่อนที่จะขึ้นชั้นประถมศึกษา แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2475 ได้กำหนดให้มีมูลศึกษา ซึ่งได้ให้ความหมายไว้ว่ามีความหมายเช่นเดียวกับ "Kindergarten" ในภาษาอังกฤษไว้ในแผนภูมิที่เรียกว่า "ศึกษาพฤษ" แต่ก็มีได้มีข้อกำหนดเกี่ยวกับการศึกษาก่อนวัยเรียนไว้ในแผนการศึกษาชาติฉบับนี้ ในค่านอายุของผู้ที่จะเข้าเรียนนั้น กำหนดไว้ว่าตั้งแต่ 3 - 6 ปี ทั้งนี้เนื่องจากพระราชบัญญัติประถมศึกษา ในปี 2464 * แผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2479 ได้อนุญาตให้มีมูลศึกษา ซึ่งหมายถึงการอนุบาลทารก โรงเรียนอนุบาล และชั้นเตรียมประถม ตลอดจนได้ตั้งจุดประสงค์สำหรับการเรียนการสอนในชั้นนี้ว่า มุ่งหมายสอนให้นักเรียนอ่านออกเขียนได้เป็นสำคัญ แผนการศึกษาฉบับนี้กำหนดอายุผู้ที่จะเข้าเรียน ระหว่าง 3 - 7 ปี ได้มีการปรับปรุงแผนการศึกษาชาติใหม่อีกครั้งหนึ่งในปี พ.ศ. 2494 และได้กำหนดการศึกษาอนุบาลไว้เป็นการศึกษาระดับหนึ่งใน 5 ระดับ และได้ให้คำนิยามว่า การศึกษาชั้นอนุบาลได้แก่การอบรมคุณธรรมคุณลักษณะก่อนการศึกษาระดับมัธยม โดยมีหลักการให้อบรมนิสัย และฝึกประสาทไว้ให้พร้อมที่จะรับการศึกษาระดับประถมศึกษาต่อไป ในแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2503 ได้บรรจุการอนุบาลศึกษาไว้ในแผนฯ โดยแยกออกเป็นการศึกษาระดับหนึ่งต่างหากใน 4 ระดับ พร้อมกันนี้ได้ให้คำนิยามว่า อนุบาลศึกษาได้แก่การอบรมเบื้องต้น เพื่อให้คุณธรรมคุณลักษณะพร้อมที่จะรับการศึกษาระดับประถมต่อไป เป็นการศึกษาก่อนภาคบังคับ อาจจัดเป็นอนุบาลที่มี 2 ชั้น หรือ 3 ชั้น หรือจัดชั้นเล็กเล็ก 1 ชั้น ในโรงเรียนประถมศึกษา สำหรับเกณฑ์อายุผู้ที่จะเข้ารับการศึกษาระดับนี้ กำหนดไว้ว่าอายุระหว่าง 3 - 6 ปี ซึ่งอายุขั้นต่ำ และชั้นสูงน้อยกว่าที่กำหนดในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 1 ปี แผนการศึกษาแห่งชาติ ได้รับการปรับปรุงใหม่อีกครั้งหนึ่งในปี 2520 แผนการศึกษาแห่งชาติฉบับนี้ได้ให้ความสำคัญต่อการศึกษาระดับก่อนวัยเรียนมาก และได้ใช้คำว่า "ก่อนประถมศึกษา" แทนคำว่า อนุบาลศึกษาที่เคยใช้ในแผนการศึกษาชาติ พ.ศ. 2494 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503 ทั้งนี้เนื่องจากการศึกษาด้านนี้แห่งแผนการศึกษานี้เป็นสิ่งที่จะต้องจัดทำต่อเนื่องกันตลอดชีวิต และได้ให้คำนิยามการศึกษาก่อนระดับประถมว่าเป็นการศึกษาที่

* ได้กำหนดอายุที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาไว้ว่าอายุตั้งแต่ 7 ถึง 12 ปี.

มุ่งอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนการศึกษาระดับมัธยม เพื่อเตรียมเด็กให้พร้อมทุกด้านคือพอที่จะเข้ารับการศึกษาต่อไป ในด้านเกณฑ์อายุของการศึกษาระดับนี้ในแผนภูมิที่กำหนดอายุโดยประมาณไว้ว่าระหว่าง 3 - 5 ปี ซึ่งอายุขั้นต่ำเท่ากับที่กำหนดไว้ในแผนฯ พ.ศ. 2503 แต่อายุขั้นสูงกำหนดไว้ต่ำกว่าแผนฯ 2503 อยู่ 1 ปี เนื่องจากแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 ให้ความสำคัญในเรื่องของการศึกษาตลอดชีวิต ฉะนั้นแผนฯ นี้จึงได้กำหนดให้สถาบันครอบครัว มีบทบาท และหน้าที่อันสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็ก และเยาวชน

กล่าวโดยสรุป การจัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในประเทศไทย ได้คลี่คลายมาเป็นลำดับ ซึ่งแต่ละโครงการแต่ละแผนก็ได้ให้ความสำคัญแก่การศึกษานี้มาตลอด แต่เนื่องจากในระยะแรก ๆ ความรู้ในเรื่องความสำคัญของวัยเด็กยังอยู่ในวงแคบ ดังนั้นโครงการศึกษา และแผนการศึกษา ในระยะแรก ๆ จึงให้ความสำคัญของการศึกษาระดับสูงมากกว่า จึงจะเห็นว่าข้อกำหนดต่าง ๆ เกี่ยวกับการศึกษาก่อนวัยเรียนมีแต่เพียงชื่อในแผนภูมิ แต่ในทวิแผน และคำอธิบายมิได้มีรายละเอียดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาระดับนี้ไว้ แต่แผนฯ ในระยะหลัง ๆ ได้เริ่มให้ความสำคัญแก่การศึกษาระดับนี้มากขึ้นโดยกำหนดคำนิยาม แนวการจัด ตลอดจนเกณฑ์อายุผู้เรียนไว้ในแผนฯ ทั้งแยกออกมาเป็นการศึกษาในระดับหนึ่งต่างหาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งแผนฯ พ.ศ. 2520 นอกจากจะมีรายละเอียดต่าง ๆ แล้ว ยังได้เพิ่มแนวนโยบายการจัดการศึกษาระดับนี้ลงไปอีกด้วย

การศึกษาก่อนวัยเรียนในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การศึกษาก่อนวัยเรียนในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้อาจแบ่งออกได้เป็น 2 สมัย กล่าวคือ สมัยที่การศึกษายังไม่มีระบบ และสมัยที่การศึกษาเริ่มมีระบบขึ้นมา ในสมัยที่การศึกษายังไม่มีระบบนั้นก็ยังมีแบ่งออกได้เป็นการศึกษาสำหรับเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์ และการศึกษาสำหรับเด็กก่อนวัยเรียนที่เป็นบุคคลธรรมดาสามัญทั่วไป การศึกษาสำหรับเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์นั้นมีระเบียบประเพณีมาตั้งแต่ครั้งรัชกาลที่ 1 โดยวางระเบียบให้สมเด็จพระเจ้าลูกเธอ และพระเจ้าลูกยาเธอพอชนษาได้ 3 - 4 ขวบ ก็ทรงเริ่มศึกษากับครูผู้หญิงในพระบรมมหาราชวัง หลักฐานที่แสดงให้เห็นอย่างเด่นชัดถึงการศึกษาของเจ้านายที่ยังทรงพระเยาว์ในสมัยก่อนก็คือ โรงเรียนราชกุมาร ราชกุมารี

ซึ่งพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวโปรดเกล้าฯ ให้จัดตั้งขึ้นในพระบรมมหาราชวัง สำหรับเป็นที่เล่าเรียนของสมเด็จพระเจ้าลูกเธอ พระเจ้าลูกยาเธอ ตลอดจนเชื้อพระวงศ์ที่ยังทรงพระเยาว์ทั้งหลาย สำหรับการศึกษารวมของเด็กก่อนวัยเรียนที่เป็นบุคคลธรรมดาสามัญที่พ่อแม่จะกิน การศึกษาเล่าเรียนในเมืองแรกนี้จะเล่าเรียนกันที่บ้าน โดยมีบิดามารดาเป็นผู้สอนให้ ส่วนเด็กก่อนวัยเรียนที่บิดามารดาแยกจากงานต้องทำงานหาเช้ากินค่ำไม่มีเวลา มาอบรมสั่งสอน ก็จะนำไปฝากไว้ที่วัด ให้เล่าเรียนหนังสือกับพระ ตลอดจนให้พระท่าน อบรมสั่งสอนด้วย การศึกษาในระดั้มก่อนวัยเรียนนี้เป็นการศึกษาที่ใครจะเรียนก็ได้ หรือ ไม่เรียนก็ได้ เป็นความประสงค์เฉพาะตัว

ในสมัยที่การศึกษาเริ่มมีระบบ การศึกษาก่อนวัยเรียนจะอยู่ในรูปของ "มูลศึกษา" ดังปรากฏในโครงการศึกษา พ.ศ. 2441 ซึ่งได้กำหนดไว้ว่าเป็นการศึกษาที่จัดให้แก่เด็ก ก่อนที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษา โรงเรียนมูลศึกษานี้สามารถแยกออกเป็น กินเคอร์-กาเค็น หรือโรงเรียนบูรพบท กับโรงเรียน ก.ช นโม โรงเรียนประเภทแรกอาจจัด อยู่ในโรงเรียนประถมศึกษา หรือแยกจัดเป็นโรงเรียนต่างหาก ส่วนโรงเรียนประเภท หลัง จัดสอนตามวัด ตามบ้าน คติการเล่าเรียนมี เขียน อ่าน เลข หรือที่เรียกว่า ไตรภาค โครงการศึกษา พ.ศ. 2456 และ 2464 ไม่ได้กล่าวถึงมูลศึกษา แต่ในการ จัดชั้นเรียนจริงก็ได้จัดชั้นเรียน ก.ช ก. กา หรือเรียกว่า ชั้นเตรียมประถมก่อนที่จะขึ้น ประถมศึกษา

การศึกษาก่อนวัยเรียนในสมัยก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครองนี้ นอกจากจะมีชั้นมูล และเตรียมประถมแล้ว โรงเรียนราษฎรบางแห่งได้จัดให้มีการเรียนการสอนแบบอนุบาล หรือที่เรียกเป็นภาษาอังกฤษว่า "Kindergarten" ในการสอนตามหลักของเฟรเดอริค และมอนเตสซอรี โรงเรียนราษฎรที่เปิดแผนกอนุบาลที่มีชื่อเสียงในเวลานี้ได้แก่ โรงเรียน วัฒนาวิทยาลัย โรงเรียนราชินี และโรงเรียนมาแตร์เดอีวิทยาลัย โรงเรียนวัฒนาวิทยาลัย นั้น ผู้บุกเบิกคนสำคัญได้แก่ มิสโคลด์ (Miss Edna Sarah Cole) โดยการส่ง น.ส. อรุณ ซึ่งเป็นนักเรียนในโรงเรียนวัฒนาวิทยาลัยไปศึกษาวิชาการอนุบาลตามแบบอย่าง ของเฟรเดอริคที่สหรัฐอเมริกา ในปี พ.ศ. 2450 ส่วนผู้บุกเบิกคนสำคัญของโรงเรียนราชินี

คือ หม่อมเจ้าพิจิตรจิราภา เทวกุล ซึ่งเคยเป็นศิษย์ของมิสโคลด์ ได้เปิดแผนกอนุบาลตามแบบของมอนเตสซอร์รี่ขึ้นในปี 2466 ส่วนโรงเรียนมาแตร์เคอี่วิทยาลัยนั้น บุคคลสำคัญในเรื่องนี้คือ มาแมร์เทเวธา ชาวเบลเยียม ได้นำแบบอย่างการศึกษามาจากประเทศอังกฤษ ซึ่งก็คือแบบของเฟรเดอเมลดนเอง โดยเปิดทำการสอนในปี พ.ศ. 2470

อาจกล่าวได้ว่าโรงเรียนอนุบาลที่จัดตั้งขึ้นในประเทศไทยในสมัยแรก ๆ นั้น ดำเนินการโดยเอกชนที่เป็นมิชชันนารี ทั้งนี้เนื่องจากได้เคยพบเห็นตัวอย่างจากประเทศที่เจริญแล้ว เช่นอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา จึงได้จัดโรงเรียนเช่นนี้บ้าง เพื่อเป็นประโยชน์แก่บรรดาเด็กไทยทั้งหลายได้ศึกษาเล่าเรียน

การศึกษาอนุบาลเรียนในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง

การศึกษาก่อนวัยเรียนในสมัยหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองได้รับการกระตุ้นมากขึ้น ดังจะเห็นจากประมาณ ปี พ.ศ. 2477 บุคคลสำคัญของประเทศ และนักการศึกษาหลายท่านได้หยิบยกปัญหา เด็กก่อนเกณฑ์ มาพิจารณา บุคคลที่มีส่วนในเรื่องนี้คือ เจ้าพระยาธรรมศักดิ์มนตรี (สนั่น เทพหัสดิน ณ อยุธยา) สาระสำคัญที่บรรดาผู้นำทางการศึกษาได้กล่าวถึงขณะนั้นมีดังนี้ "โดยคำนึงถึงว่าทารกซึ่งอยู่ในวัย 3 - 7 ขวบ อีก 10 ปีเศษเขาจะเป็นกำลังของประเทศ เป็นเจ้าของ เป็นผู้นำ ตลอดจนเป็นผู้ปกครองประเทศ ถ้าเขาไม่ได้รับการฝึกหัด ปรนเปรอให้เพียงพอตั้งแต่วัยนี้เป็นต้นไปแล้ว ในภายหน้าอาจเป็นเจ้าของประเทศที่ไร้ความหมาย....." คำกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงความมุ่งมั่นของรัฐบาลที่จะจัดการศึกษาให้แก่เด็กปฐมวัย ดังนั้นในปี พ.ศ. 2479 กระทรวงศึกษาจึงได้วางนโยบายที่จะจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลขึ้น และเริ่มดำเนินงานในปีรุ่งขึ้น โดยการส่งบุคคลไปปฏิบัติงานที่ประเทศญี่ปุ่น 3 รุ่นด้วยกัน คือในปี พ.ศ. 2480, 2482, และ 2484 จำนวน 5 ท่านด้วยกัน คือ นางจิตรา ทองแถม ณ อยุธยา นางสาวสมถวิล สวดยสำอาง (นางสมถวิล สังฆะทรัพย์) นางสาวสุวิภาศิริ วรรณโกวิท นางสาวเอื้อนทิพย์ วินิจัยกุล (นางเอื้อนทิพย์ เปรมโยธิน) และนางสาวเบญจมา กุญคะสิริ (นางเบญจมา แสงมลิ) โรงเรียนอนุบาลแห่งแรกของรัฐ สร้างขึ้น

ด้วยทุนของนางสาวละออล หลิมเซ่งไถ่ เปิดทำการสอนเมื่อวันที่ 2 กันยายน 2483 ภายใต้การควบคุมของกรมการฝึกหัดครู ซึ่งมี ม.ล.มานิจ ชุมสาย เป็นหัวหน้ากองฝึกหัดครูในขณะนั้น และเป็นบุคคลที่มีบทบาทสำคัญยิ่งผู้หนึ่งในวงการอนุบาลศึกษาของเมืองไทย โรงเรียนอนุบาลละออลอุทิศได้รับความนิยมนิยมจากประชาชนมาก กระทรวงศึกษาธิการจึงวางนโยบายที่จะขยายการศึกษาในระดับนี้ออกไปยังต่างจังหวัด จังหวัดละ 1 โรงเรียน ในลักษณะค่อยทำค่อยไป จุดมุ่งหมายก็เพื่อเป็นตัวอย่างในกิจการเรียนการสอนและอื่น ๆ ในระยะที่การอนุบาลศึกษาเริ่มขยายทั่วประเทศไทยได้ตกอยู่ในภาวะของสงครามโลกครั้งที่ 2 จึงมีผลกระทบกระเทือนให้การจัดตั้งโรงเรียนอนุบาลพลอยหยุดชะงักไปด้วย

ระยะเวลาตั้งแต่หลังสงครามโลกเป็นต้นมา โรงเรียนอนุบาลได้รับความนิยมนิยมมากขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากภาวะเศรษฐกิจเปลี่ยนแปลงไป บิคาamarคางจำเป็นต้องออกทำงานนอกบ้านทั้งคู่ แต่เนื่องจากรัฐบาลไม่สามารถขยายการศึกษาอนุบาลให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชน ดังนั้นในปีพ.ศ. 2496 รัฐบาลจึงมีนโยบายเปิดชั้นเด็กเล็กขึ้นในโรงเรียนประถมศึกษา ซึ่งคิดว่าจะ เป็นวิธีหนึ่งที่จะสนองความต้องการของประชาชน และเพื่อเป็นการเตรียมเด็ก โดยเฉพาะอย่างยิ่ง เด็กมัณฑนบทให้ได้รับการเตรียมพร้อมก่อนที่จะขึ้นชั้นประถมศึกษา และในปีนี้อีกเช่นกันที่มีการโอนการอนุบาลศึกษาจากกรมการฝึกหัดครูมาสังกัดกองการศึกษาพิเศษ กรมสามัญศึกษา ดังนั้นการอนุบาลศึกษาจึงอยู่ภายใต้การควบคุมของหน่วยงานนี้เป็นต้นมา และเพื่อเป็นการขยายโรงเรียนอนุบาลให้เพียงพอกับความต้องการของประชาชนที่ต้องการส่งบุตรหลานให้เข้าศึกษาในโรงเรียนประเภทนี้ จึงในปีพ.ศ. 2497 รัฐบาลได้วางนโยบายสนับสนุนให้เอกชนช่วยจัดการศึกษาระดับนี้ เป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาล โดยที่รัฐบาลให้เงินช่วยเหลือ เอกชนจึงมีบทบาทสำคัญในการจัดการศึกษาระดับอนุบาลจนกระทั่งทุกวันนี้

การศึกษาเอกชนวัยเรียนในปัจจุบัน

การศึกษาก่อนวัยเรียนในปัจจุบันได้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางคงจะเห็นจำนวนเด็กก่อนวัยเรียนที่เพิ่มขึ้นมากทุกปี และในช่วงตั้งแต่พ.ศ. 2501-2510 จำนวนเด็กก่อนวัยเรียนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 58.23 และจากปี 2511-2521 จำนวนเด็กก่อนวัยเรียนเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ

63.22 และในจำนวนเด็กก่อนวัยเรียนทั้งหมดนี้ ได้กระจายไปตามหน่วยงานที่จัดการศึกษาก่อนวัยเรียนในรูปของ โรงเรียนอนุบาล และชั้นเด็กเล็ก ได้แก่ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ ทบวงมหาวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กระทรวงศึกษาธิการ กรมการฝึกหัดครู กระทรวงศึกษาธิการ องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาลกรุงเทพมหานคร กองตำรวจตระเวนชายแดน

หน่วยงานดังกล่าวไม่เพียงพอกับจำนวนเด็กในกลุ่มอายุนี้ จึงมีเด็กอีกมากมายที่ขาดหลักประกันทางด้านสาธารณสุข ประสบกับปัญหาสุขภาพ โภชนาการ ไม่ได้รับการเอาใจใส่เลี้ยงดู ซึ่งมีผลทำให้ขาดการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ที่เด็กในวัยนี้พึงจะได้รับ ดังนั้นนับตั้งแต่ปีพ.ศ. 2504 เป็นต้นมา หน่วยงานต่าง ๆ จึงเริ่มเข้ามาามีบทบาทในการจัดบริการให้แก่เด็กวัยเรียนในรูปแบบต่าง ๆ เช่น สถานรับเลี้ยงเด็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย ทั้งนี้โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและความต้องการของท้องถิ่น หรือชุมชนนั้น ๆ เป็นหลัก หน่วยงานต่าง ๆ เหล่านี้ได้แก่ สำนักอนามัย กรุงเทพมหานคร กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทย กรมการฝึกหัดครู กองโภชนาการ กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข กรมศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ กรมสามัญศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ และหน่วยงานที่จัดตั้งมาแต่อดีตคือ กรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย นอกจากนี้หน่วยงานเหล่านี้แล้วยังอยู่ในรูปของสมาคม และมูลนิธิ เช่น สภาสตรีแห่งชาติในพระบรมราชูปถัมภ์ สมาคม วาย. คัมบลิว. ซี. เอ. มูลนิธิ ไสสะ มูลนิธิ พิระยานุเคราะห์ เป็นต้น หน่วยงานที่กล่าวไว้ในตอนท้ายนี้เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาในรูปของการศึกษานอกระบบ โรงเรียน

หน่วยงานที่กล่าวมาทั้งหมดนี้อาจจัดเป็นประเภทใหญ่ ๆ ตามวัตถุประสงค์ที่จัดได้ 2 ประเภท คือ

1. หน่วยงานที่ให้การศึกษา เป็นหน่วยงานที่จัดการศึกษาในแง่ที่มุ่งพัฒนาทางด้านวิชาการ เตรียมให้เด็กมีความพร้อมทางด้านวิชาการก่อนที่จะเข้าเรียนในชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 หน่วยงานประเภทนี้ได้แก่ กรมสามัญศึกษา ทบวงมหาวิทยาลัย สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาเอกชน กรมการฝึกหัดครู ทั้งในรูปแบบของ โรงเรียนสาธิต และ โครงการจัดชั้นเด็กเล็กวัยก่อนเกณฑ์บังคับเรียนใน โครงการฝึกหัดครูชนบท องค์การบริหารส่วนจังหวัด เทศบาล

กรุงเทพมหานคร กรมสามัญศึกษา และกองตำรวจกระเวจทายแคน

2. หน่วยงานที่มุ่งพัฒนาเด็กเล็กในด้านการส่งเสริมการอบรมเลี้ยงดูเพื่อให้เด็กมีความเจริญเติบโตทั้งในกายและจิตใจ และเพื่อแบ่งเบาภาระของมารดา หน่วยงานดังกล่าวได้แก่ กรมพัฒนาชุมชน สถานรับเลี้ยงเด็กกลางวันของสำนักอนามัยกรุงเทพ สถานรับเลี้ยงเด็กของเอกชนที่อยู่ภายใต้การควบคุมของกรมประชาสงเคราะห์ กองโภชนาการ กรมอนามัย ตลอดจนมูลนิธิ และสมาคมบางแห่ง

หลักสูตรการสอน

หลักสูตรหรือที่เรียกกัน โดยทั่วไปว่าแนวการจัดประสบการณ์ระดับอนุบาลมีทั้งสิ้น 5 ฉบับด้วยกัน คือ หลักสูตร พ.ศ. 2483 2496 2503 2518 2522 หลักสูตรทุกฉบับกำหนดเวลาเรียน 2 ปี คือชั้นอนุบาลปีที่ 1 และชั้นอนุบาลปีที่ 2 หลักสูตรในระยะแรกๆ เน้นในเรื่องเนื้อหาวิชามาก เนื้อหาวิชาแบ่งออกเป็นรายวิชา อันได้แก่ สังคม ภาษาไทย เลข ธรรมชาติศึกษา ศิลปะศึกษา สุขศึกษา ขบร่างกาย วัตถุประสงค์แต่ละวิชาวางไว้อย่างกว้าง ๆ และไม่คอยคำนึงถึงการวัดผลและประเมินผลเท่าที่ควร สำหรับในด้านการเรียนการสอนมุ่งด้านวิชาการเป็นสำคัญ กล่าวคือ มุ่งให้เด็กนักเรียนอ่านออกเขียนได้ ทั้งนี้เนื่องจากเป็นความประสงค์ของผู้ปกครอง นอกจากนี้การเรียนการสอนในสมัยก่อนๆ ไม่ได้เน้นในเรื่องประเพณีวัฒนธรรม ตลอดจนการอบรมเด็กให้อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข ทั้งนี้เนื่องจากสังคมในสมัยนั้นยังเป็นสังคมที่อยู่กันอย่างง่าย ๆ ไม่สลับซับซ้อน (Complex) เหมือนสังคมในปัจจุบัน *หลักสูตรในปัจจุบันเป็นแบบบูรณาการ กล่าวคือแบ่งเนื้อหาวิชาออกเป็น 4 กลุ่มวิชา ได้แก่ เตรียมสร้างเสริมทักษะภาษาไทย เตรียมสร้างเสริมทักษะคณิตศาสตร์ เตรียมสร้างเสริมประสบการณ์ และเตรียมสร้างเสริมลักษณะนิสัย ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับหลักสูตรประถมศึกษาพุทธศักราช 2520 จะสังเกตว่าหลักสูตรอนุบาลปัจจุบันนี้มีคำว่า "เตรียม" อยู่ข้างหน้ากลุ่มวิชาต่าง ๆ เพื่อให้เห็นว่าเป็นการปูพื้นฐานให้แก่เด็กก่อนที่จะขึ้นไปเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ในด้านวัตถุประสงค์นั้น มีการตั้งจุดมุ่งหมายเชิงพฤติกรรม เพื่อเป็นแนวทางว่าเมื่อเด็กเรียนแล้วจะเกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมไปในทางที่พึงประสงค์

ไว้หรือไม่ และยังมีภาระเสนอแนะกิจกรรม ตลอดจนการประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับ
วัตถุประสงค์เชิงพฤติกรรม นอกจากนี้หลักสูตรในปัจจุบันยังมีแนวการวัดผลและประเมินผล
เพื่อให้ครูผู้สอนมีแนวทางในการวัดและประเมินผลเด็ก ส่วนการเรียนการสอนนั้นมุ่งเตรียม
ความพร้อมให้แก่เด็กมากกว่าที่จะมุ่งเนื้อหาวิชา โดยเฉพาะ โรงเรียนอนุบาลของรัฐ ทั้งนี้
เพื่อเป็นการปูพื้นฐานที่จะเข้าเรียนชั้นประถมศึกษาต่อไป ในด้านการเรียนการสอนที่เน้นใน
เรื่องประเพณีวัฒนธรรมเพื่อเป็นการปลูกฝังความรู้สึกรักและหวงแหนถิ่นกำเนิดให้เด็กสนใจ
ในสิ่งต่าง ๆ รอบตัว และอบรมให้เด็กรู้จักปรับตนให้อยู่ในสังคมอย่างมีความสุข ตลอดจน
เน้นในเรื่องของการ เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข

แนว โนม์ของการจัดการศึกษา อนุวัย เรียนในอนาคต

การศึกษา อนุวัย เรียนในปัจจุบันคำ เน้นอยู่ใน ความรับผิดชอบของหน่วยงานหลาย
แห่ง และได้ขยายกว้างออกไปทั้งในรูปแบบของการศึกษาในระบบโรงเรียนและนอกระบบ
โรงเรียน ซึ่งเป็นไปตามแนวนโยบายที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการศึกษาระยะที่ 4 ที่กล่าวว่า
"ส่งเสริมให้ท้องถิ่น และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยจัดการศึกษาอนาคตบังคับในรูปแบบต่างๆ
ตามความจำเป็นของท้องถิ่น" แต่รัฐเองจะไม่ขยายการศึกษานูบาลให้มากไปกว่าที่มีอยู่
แต่จะสนับสนุนให้เอกชนเปิดโรงเรียนอนุบาลเพิ่มขึ้น โดยจะจัดให้ครูได้รับเงิน เคื่อนตามวุฒิ
และช่วยให้โรงเรียนดำเนินการด้วยตนเอง ให้สามารถดำรงอยู่และเจริญก้าวหน้าไปอย่าง
มีคุณภาพ ส่วนชั้นเด็ก เล็กนั้นมี โครงการที่จะเปิดใน โรงเรียนประถมศึกษาทั่วไปด้วย ทั้งนี้
เพื่อให้เด็กได้มีโอกาส เข้าเรียนได้กว้างขึ้น นอกจากนั้นกรมสามัญศึกษา ยังได้จัดตั้ง
โครงการส่งเสริมศูนย์เด็กปฐมวัยซึ่งเป็น โครงการทดลองขึ้นในปี พ.ศ. 2520 เพื่อหารูปแบบ
ที่เหมาะสมเพื่อเป็นแนวในการจัดการศึกษาสำหรับ เด็กระดับนี้ออกไป โดยให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง
ของได้ดำเนินการจัดตั้งศูนย์เด็กปฐมวัยเพิ่มขึ้นให้เพียงพอับความต้องการของประชาชน
ซึ่งในเรื่องนี้กรมพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยได้กำหนดโครงการที่จะขยายศูนย์พัฒนา
เด็กเล็กลงไปสู่หมู่บ้านทั้ง 5,000 หมู่บ้าน โดยจัดให้มีศูนย์เด็กขึ้นหมู่บ้านละ 1 ศูนย์ และยัง
ได้จัดตั้งกองทุนเพื่อช่วยเหลือเด็กยากจนเหล่านี้ด้วย

แนว โนมของกาารจัดการศึกษากอนวัยเรียนในอนาคตจะค้ำนึ่งถึงเด็กที่อยู๋ในสภาวที่เสียเปรียบเป็นจุดแรกที่จะให้ความช่วยเหลือ นั่นคือ การให้การศึกษาทดแทน (Compensatory Education) เพื่อลดช่องว่างระหว่างเด็กที่เสียเปรียบทางสภาพแวดล้อมกับเด็กที่อยู๋ในสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ และเพื่ออนุวัติให้เป็นไปตามแผนการศึกษาแห่งชาติพุทธศักราช 2520 ที่ว่าให้สถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนเกณฑ์การศึกษากอนวัยเรียน ทั้งนี้แนว โนมสำคัญอีกประการหนึ่งของการศึกษากอนวัยเรียนคือ การให้การศึกษาแก้ปัญหาารกาเพื่อให้ตระหนักถึงความสำคัญของวัยเด็กและรู้วิธีให้การอบรมเลี้ยงดูอย่างถูกต้อง เหมาะสมกับวัย

ข้อคิดที่นาสนใจประการสุดท้ายคือ นโยบายกาารจัดการศึกษาปฐมวัย นั้น เภิมรัฐบาลเปิดให้เป็นการศึกษาอิสระ นั่นคือเอกชนเป็นผู้จัดและเด็กจะเข้าเรียนหรือไม่มีให้อยู่ในดุลยพินิจของผู้ปกครอง แต่เนื่องจากผลการวิจัยหลายต่อหลายฉบับทั้งในประเทศและต่างประเทศ ต่างก็สนับสนุนและบ่งบอกให้เห็นถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาในระดับนี้ว่าเป็นเสมือนการวางรากฐานที่หนักแน่นที่สุดต่อการพัฒนาบุคคลและบรรดาผู้ปกครอง ส่วนใหญ่ก็เริ่มตระหนักถึงความสำคัญของการจัดการศึกษาสำหรับเด็กระดับนี้ ยิ่งไปกว่านั้นในประเทศต่าง ๆ หลายประเทศได้จัดให้การศึกษาาระดับปฐมวัยเป็นการศึกษากอนวัยซึ่งทุกคนจะต้องปฏิบัติตาม แนว โนมของการจัดการศึกษาระดับกอนวัยเรียนในประเทศไทยในอนาคตจึงอาจจะเบนเข้าสู่การศึกษากอนวัยทั้งนี้เพื่อให้เด็กทุกคนซึ่งจะเป็นกำลังของชาติในภายภาคหน้าไม่ว่าจะอยู๋ถิ่นกำเนิดใด หรือมีสภาพสังคมอย่างไรได้รับการวางรากฐาน และปลูกฝังทั้งทัศนคติและเสริมสร้างลักษณะนิสัยในแนว ทางที่ถูกต้องและเหมาะสม โดยทั่วหน้ากัน

อภิปราย

วิวัฒนาการของการจัดการศึกษากอนวัยเรียนในประเทศไทยมีประเด็นที่อภิปราย

คือ

1. โรงเรียนอนุบาลของเอกชนส่วนใหญ่มุ่งด้านวิชาการ แม้ว่าคณะกรรมการปฏิรูปการศึกษาจะกำหนดไว้ว่า "การศึกษากอนวัยเป็นกาารเลี้ยงดูเด็กเพื่อให้ความพร้อม

ทางคานาร่างกาย อารมณ์ สังคมและสติ ปัญญา เพื่อที่จะรับการศึกษากลับมาต่อไป" โดย
 มีคณูทางวิชาการก็ตาม แต่ผู้ปกครองจำนวนไม่น้อยมีความเข้าใจว่าการมาโรงเรียนคือ
 การมาหัดเขียนและหัดอ่านจึงต้องการให้เด็กเรียนหนังสือในทันทีที่เข้าโรงเรียนอนุบาล และ
 พยายามปลูกปั้นให้เด็กมีความสามารถรอบรู้ในสิ่งต่าง ๆ โดยลืมไปว่าผู้รับเป็นเพียงเด็กเล็กๆ
 ซึ่งกำลังต้องการทั้งความพร้อม และเวลาในการฝึกหัดอบรม ความต้องการที่จะเห็นความ
 ก้าวหน้าทางวิชาการของเด็กโดยมิได้คำนึงถึงจุดมุ่งหมายอันแท้จริงนี้เองทำให้โรงเรียนอนุบาล
 ส่วนใหญ่ซึ่งเป็นของเอกชน กำเนินการโดยยินยอมตามความต้องการของผู้ปกครอง มีหน้าทำ
 ย่างแข่งขันกันในด้านที่ว่าเด็กจากโรงเรียนไหนจะอ่านและเขียน หรือแม้กระทั่งเรียนภาษา
 อังกฤษได้เก่งกว่ากัน ดังนั้นโรงเรียนอนุบาลจึงมีสภาพเป็นคาบสองคมซึ่งจะกลายเป็นผลร้าย
 แก่เด็ก เพราะสมองของเด็กเปรียบเสมือนผลไม้ บางชนิดสุกช้า บางชนิดสุกเร็ว เราจัดควา
 เร่งให้สุกเร็วกว่ากำหนดหรือการเก็บผลลงมาจากต้นก่อนเวลาอันควร เป็นการฝืนธรรมชาติ
 ซึ่งอาจจะไม่ไคผลไม้ออกกรสหวานฉ่ำอย่างที่ควรจะเป็น สมองของเด็กก็เช่นเดียวกันถ้าเร่ง
 ให้เรียนและบรรจุความรู้ต่าง ๆ ลงไปเร็วกว่าเวลาอันควรอาจทำให้เด็กไม่ได้รับการพัฒนา
 ให้เป็นไปตามลำดับขั้น ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อการศึกษาของเด็กในเวลาต่อมา ฉะนั้นปัญหา
 สำคัญของการจัดการศึกษาระดับนี้ จึงมาจากผู้ปกครอง ถ้าผู้ปกครองมีความรู้ความเข้าใจตรง
 กันกับทางโรงเรียนในเรื่องของหลักการและจุดมุ่งหมายอันแท้จริงของการศึกษาระดับอนุบาล
 แล้วจะเป็นทางช่วยลบลบปัญหาต่าง ๆ และช่วยใ้การอนุบาลศึกษาในประเทศไทยเป็นการจัด
 การศึกษาที่ถูกต้อง เหมาะสมและคุ้มค่ายิ่ง ๆ ขึ้นไป

2. ผู้ที่ควรมีส่วนบทบาทในการจัดการศึกษาอนุบาลวัยเรียน ได้มีการถกเถียงกัน
 เสมอวาระหว่างรัฐกับเอกชนใครควร เป็นผู้จัดการศึกษาอนุบาลวัยเรียน ปัจจุบันการศึกษาอนุ
 บาลวัยเรียนโดยเฉพาะในระดับอนุบาลอยู่ในความรับผิดชอบของของเอกชนเป็นส่วนใหญ่ โดยที่
 รัฐมีนโยบายแต่ดั้งเดิมว่า จะส่งเสริมให้เอกชนจัดการศึกษาในระดับนี้เพื่อเป็นการแบ่งเบา
 ภาระของรัฐบาล แต่เมื่อคำนึงถึงว่าการศึกษาในระดับอนุบาลนี้ถ้าสามารถจัดได้ก็จะเป็นราก
 ฐานที่เด็กจะเรียนรู้อต่อไป จะช่วยให้เด็กเข้าใจสังคม เข้าใจถึงวิธีการที่จะปฏิบัติตนให้เป็น
 สมาชิกที่ดีของสังคม และมีหลายสิ่งหลายอย่างเช่น ความรู้สึกรับผิดชอบ ความสำนึกต่างๆ
 ไม่ใช่เป็นสิ่งที่ตีมาแต่กำเนิด แต่เป็นสิ่งที่จะต้องได้รับการอบรมสั่งสอน ช่วงชีวิตปฐมวัยจะ

เป็นระยะที่เด็กจะเรียนรู้สิ่งที่กล่าวมาในตอนต้น เมื่อคำนึงถึงความสำคัญของการศึกษา
ในระดับนี้ที่จะส่งผลไปถึงอนาคตของชาติ รัฐจึงควรเป็นผู้จัดการศึกษาในระดับนี้ แต่รัฐไม่
สามารถดำเนินการเอง รัฐก็ควรกำหนดสัดส่วนที่จะให้เอกชนจัด และวางมาตรการที่รัดกุมให้
โรงเรียนของเอกชนดำเนินการ สอนตามหลักการที่ถูกต้อง ไม่ใช่มุ่งให้นักเรียนอ่านออกเขียน
ได้ทำเลขเป็นอย่งที่เป็นอยู่ในขณะนี้

3. คุณภาพของเด็กที่ท้องกร เนื่องจากรัฐไม่อาจควบคุมการดำเนินงาน
ของหน่วยงานต่าง ๆ ได้อย่างใกล้ชิด คุณภาพของเด็กจึงแตกต่างกันไปตามหน่วยงานที่จัด
หน่วยงานที่ให้บริการแก่เด็กก่อนวัยเรียนมีหลายหน่วยงานด้วยกัน หน่วยงานเหล่านี้แตกต่างกัน
กันมากตั้งแต่นโยบายและวัตถุประสงค์ในการจัด บุคลากร อุปกรณ์การเรียนการสอน ตลอดจน
ฐานะของผู้ปกครอง ดังนั้นคุณภาพในการให้การศึกษาจึงแตกต่างกันไป จึงเกิดปัญหาว่าการมี
ศูนย์ที่แตกต่างกันเช่นนี้ทำให้คุณภาพของเด็กที่เข้ารับบริการมีคุณภาพที่แตกต่างกันไปด้วย กล่าว
คือถ้าเด็กได้เรียนในโรงเรียนอนุบาลที่มีคุณภาพก็จะได้รับการพัฒนาให้ดีขึ้นไปด้วย ในขณะที่ศูนย์
ในชนบทขาดบุคลากร ตลอดจนอุปกรณ์การเรียนทั้งเด็กก็อยู่ในสภาพที่เสียเปรียบทางด้าน
สิ่งแวด้อม และจุดที่เป็นปัญหาก็คือผู้ดูแลเด็กหรือที่เลี้ยงเด็กส่วนใหญ่มีความรู้เพียงจบ ป.7
หรือม.ศ.3 แม้จะได้รับการอบรมก็ยังไม่เข้าใจของแท้ในเรื่องของการเลี้ยงดูและการเตรียม
ความพร้อมให้แก่เด็ก ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือต่างคนต่างจัด หน่วยงานไหนถนัดไปทางไหน
ไหนก็มุ่งส่งเสริมทางค่านั้น ทำให้โปรแกรมที่จัดไม่มีความผสมผสานไม่สอดคล้อง และไม่
ไปในทิศทางเดียวกัน ซึ่งที่ถุณั้นควรคำนึงถึงการพัฒนาเด็กในทุก ๆ ด้าน จึงจะเกิดประโยชน์
อย่างแท้จริง

4. พ่อแม่ผู้ปกครองส่วนใหญ่ขาดความรู้เรื่องการอบรมและเลี้ยงดูเด็ก บิคา
มาร์คานัวว่ามีบทบาทสำคัญยิ่งที่จะช่วยพัฒนาเด็กในระยะเริ่มแรก ตามที่ ไอรา เจ กอร์ดอน
(Ira J. Gordon) โลกกล่าวว่าบทบาทของแม่ในระยะเริ่มแรกของเด็กนั้นมีความสำคัญมาก
ดังนั้นความเข้าใจของผู้ปกครองที่ว่าเมื่อนำเด็กเข้าโรงเรียนเด็กก็จะได้รับการเลี้ยงดูอย่าง
สมบูรณ์นั้น เป็นความคิดที่ผิด เพราะโรงเรียนไม่อาจจะมาแทนบ้านได้ อย่างสิ้นเชิง ทั้งบ้าน
และโรงเรียนจะต้องร่วมมือกันในการพัฒนาเด็ก ไม่ใช่ปล่อยให้เป็นการหน้าที่ของฝ่ายใด

ฝ่ายหนึ่งแต่เพียงฝ่ายเดียว ดังนั้น แนวโน้มของการจัดศูนย์เด็กในอนาคตจึงควรที่จะออกมาในรูปที่ว่่านอกจากจะให้การศึกษาแก่เด็ก โดยการเตรียมความพร้อมทางด้านต่าง ๆ ให้แก่เด็กแล้วยังต้องให้ความรู้แก่พ่อแม่ และบุคคลเด็กด้วย เพราะการพัฒนาเด็กควรเป็นโครงการที่ต่อเนื่องและประสานกันทั้งที่บ้านและทางโรงเรียน ไม่ใช่เข้ามาที่โรงเรียน ให้การอบรมเลี้ยงดูเด็กอย่างหนึ่ง แต่พอลบบ้านพ่อแม่ไปอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งไม่ใช่วิธีการที่ถูกต้อง ทำให้เด็กสับสนและนอกจากจะให้ความรู้แก่พ่อแม่ และบุคคลเด็กแล้ว ชุมชนต่างๆก็ควรจะได้ทราบและเข้าใจในธรรมชาติความต้องการของเด็กด้วย เพื่อจะได้ประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องอย่างมีประสิทธิภาพ อาจกล่าวได้ว่าผู้ใหญ่ทุกคน ควรจะได้ทราบถึงความสำคัญของเด็กในวัยนี้ว่าการพัฒนาต่าง ๆ ที่เราปลูกฝังให้เด็กในช่วงตั้งแต่แรกเกิดถึง 6 ขวบ จะติดตัวเด็กไปจนเป็นผู้ใหญ่ ซึ่งถ้าเรารู้วิธีที่จะปรับประสงค์ ปลูกฝังและสร้างเด็กอย่างระมัดระวังแล้ว เขาเหล่านั้นจะเติบโตขึ้นเป็นประชากรที่มีคุณภาพของสังคม สมตามความมุ่งหวังที่วางไว้

ข้อเสนอแนะ

1. รัฐควร เน้นนโยบายระยะยาวที่จะให้การศึกษาระดับก่อนวัยเรียนเป็นการศึกษาระดับบังคับ เพื่อก่อให้เกิดความเสมอภาคแก่เด็กก่อนวัยเรียนให้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้
2. รัฐควรกำหนดนโยบายที่แน่นอนเกี่ยวกับการอบรมเลี้ยงดูเด็กก่อนวัยเรียนโดยกำหนดสัดส่วนที่รัฐจะเป็นผู้ดำเนินการเอง หรือสนับสนุนให้เอกชนและท้องถิ่นเป็นผู้ดำเนินการ
3. รัฐจะต้องถือเป็นนโยบายว่าการจัดให้มีการศึกษาทดแทนแก่เด็กที่อยู่ในฐานะที่เสียเปรียบนั้น เป็นเรื่องเร่งด่วนที่จะต้องจัดทำ ทั้งนี้เพื่อเป็นการพัฒนาทรัพยากรที่มีค่ายิ่งของชาติให้เกิดประโยชน์สูงสุด
4. รัฐควรกำหนดคุณสมบัติผู้ที่ทำการสอนในโรงเรียนอนุบาลและชั้นเด็กเล็ก ตลอดจนดำเนินการฝึกอบรมบุคลากรในศูนย์เด็กปฐมวัยให้มีความสามารถในการอบรมสั่งสอนอย่างมีประสิทธิภาพ
5. รัฐควรกำหนดรูปแบบหลักสูตรที่เป็นแกนกลางให้แก่ศูนย์เด็กปฐมวัยทุกแห่ง เพื่อให้ได้พัฒนาเด็กไปในทิศทางเดียวกันโดยมุ่งเน้นการเสริมสร้างพัฒนาการด้านต่าง ๆ

การปลูกฝังทัศนคติ ลักษณะนิสัย ตลอดจนการดำรงชีวิตอยู่ในสังคมอย่างมีความสุขในระบอบประชาธิปไตยมากกว่าจะมุ่งเน้นการเรียนการสอนซึ่งจะเป็นการเร่งให้เด็กเรียนก่อนเวลาอันควร ทั้งเป็นการซ้ำซ้อนที่สูญเปล่า

6. รัฐควรจัดให้มีหน่วยงานกลางที่จะทำหน้าที่ประสานงานร่วมกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดนโยบาย รูปแบบ และการวางแผนการจัดการอบรมเลี้ยงดูเด็กในวัยนี้ให้เป็นไปในแนวเดียวกัน และจัดเจ้าหน้าที่ออกไปให้ความช่วยเหลือแก่ศูนย์เด็กปฐมวัยเหล่านั้น เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาคืออาจเกิดขึ้น

7. รัฐควรส่งเสริมให้ท้องถิ่นและเอกชนเข้าร่วมรับภาระจัดการอบรมเลี้ยงดูโดยพยายามให้ช่วยเหลือตัวเองให้มากที่สุด

8. หน่วยงานต่าง ๆ ที่รับผิดชอบในการจัดบริการให้แก่เด็กก่อนวัยเรียนควรจะได้ร่วมมือกันวางแผนการดำเนินงานเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์แก่เด็กโดยเฉพาะอย่างยิ่งเด็กตามชนบทให้มากที่สุดตามแนวนโยบายที่รัฐกำหนดไว้

9. ผู้ใหญ่ทุกคนทั้งในส่วนตัวและในชุมชนควรจะได้รับทราบถึงบทบาทและหน้าที่ที่ตนจะพึงมีต่อเด็กทุกคน และขณะเดียวกันก็ควรจะมีส่วนรับผิดชอบต่อเด็กในความดูแลของตน และถือว่าเป็นความผิดอย่างร้ายแรงหากผู้ใดละเลยทอดทิ้ง หรือกระทำทารุณใด ๆ ต่อเด็กไม่ว่าจะทางกายหรือทางใจ

ข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัยในอนาคต

เพื่อที่จะช่วยให้ศึกษาวิจัยในเรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น ควรจะทำการวิจัยในเรื่องต่อไปนี้

1. ศึกษาเกี่ยวกับรูปแบบของหลักสูตรที่เหมาะสมสำหรับโรงเรียนอนุบาลชั้นเด็กเล็ก ศูนย์เด็กปฐมวัย และสถานรับเลี้ยงเด็ก
2. ศึกษารายละเอียดเฉพาะกรณีในแต่ละหน่วยงาน
3. ศึกษาวิจัยจุดมุ่งหมายของการอนุบาลศึกษาที่ตั้งขึ้นมาแต่ละยุคว่าประสบผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายเพียงใด

4. ศึกษาพัฒนาการของแนวคิดหรือปรัชญาที่เข้ามาสู่ประเทศไทยแต่ละยุค
แต่ละสมัย
5. ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับระยะเวลาที่เด็กควรศึกษาในระดับก่อน
เกณฑ์บังคับเรียน เพื่อปรับปรุงให้เหมาะสมกับสภาพเศรษฐกิจและสังคมไทยในขณะนี้.